

Защита правата на жените в рамките на съвета на Европа

гл. ас. д-р Кремена Раянова

Като следствие и допълнение на протичащите в световен мащаб процеси се явяват актовете, приемани от европейските страни и техните обединения. Европейската конвенция за правата на човека е възможност за прилагане на практика на принципите заложиени във ВДПЧ, приета от ОС на ООН. Тя е приета от Съвета на Европа и се явява първият фундаментален документ по човешките права и свободи на европейско ниво, приет скоро след края на Втората световна война. Съветът на Европа е основан през 1949 г. и днес обединява 43 държави. В първите години след войната той е първата европейска политическа организация, а днес включва почти всички страни на континента, представляващи около 800 млн. европейци. Неговата основна цел е по-голямото взаимодействие между европейските страни чрез дискусии и международни договорености за осъществяване на единство между неговите членове чрез "съхраняване и осъществяване на идеалите и принципите, които са тяхно общо наследство и за подпомагане на техния икономически и социален прогрес" /чл. 1 от Статута на СЕ/. ССЕ се основава изрично върху зачитането на човешките права и върховенството на закона. От това произтича и друга основна цел на Статута, а именно защитата и развитието на достойнството и свободата на личността в рамките на правовата държава, която следва да бъде постоянно утвърждавана.

Предвижда се, че тежките нарушения на правата на човека, извършени от опеределена държава-членка, могат да доведат да нейното суспендиране или изключване от организацията. Тя привежда в действие специфични дейности, свързани с правата на човека, посредством редица конвенции или други способности. Защита на гражданските и политическите права посредством ЕКПЧ; защита на социалните и икономическите права посредством механизма на ЕСХ; дейност в полза на равенство между жените и мъжете - Ръководен комитет за равенство между мъжете и жените; защита на правата на националните малцинства посредством Рамковата конвенция за защита на националните малцинства и др.

Още на първата си сесия Консултативната асамблея /по-късно преименувана в Парламентарна асамблея/ на СЕ възлага на Комитета по правните въпроси да разработи механизъм за колективно гарантиране правата на човека. Следствие работата на комисията, **Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи** /ЕКПЧ/ е приета на 04. 11. 1950 г. в Рим и влиза в сила на 03. 09. 1953 г. В ЕКПЧ страните-членки приемат, че Конвенцията има действие по отношение на тях дори без да е ратифицирана.

Преамбюлт и чл. 1 на ЕКПЧ съдържат текстове, които определят защитата на човешките права и свободи като основно задължение на страните по нея. Държавите-членки на СЕ изграждат единен механизъм, с който ще "осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в част I на ЕКПЧ". Те обявяват, че защитата по Конвенцията ще се ползва без значение на националност, местоживееене, пол, раса и друг правен статус. Като гаранция на тази защита ЕКПЧ обявява, че правителствата на страните по нея ще са отговорни за всяко нарушаване на правата и свободите на всяко лице, когато то се намира под нейна юрисдикция. В част I на ЕКПЧ се съдържат текстове, които защитават конкретни права и свободи: право на живот /чл. 2/; свобода от изтезания /чл. 3/; свобода от робство /чл. 4/; право на неприкосновеност на личния и семейния живот /чл. 8/; право на встъпване в брак /чл. 12/. В някои протоколи, свързани с част I на ЕКПЧ се посочват други права, подлежащи на защита от ЕКПЧ – право на образование и свободен избор на професия /Протокол 1, чл. 2/; право на свободно придвижване и избор на местоживееене

веене /Протокол 4, чл. 2/; равни права на съпрузите /Протокол 7, чл. 5/. Приложение-то на Конвенцията и възможностите за ограничаване на действието ѝ се уреждат от чл. 13-18. Въз основа на тези текстове организацията привежда в действие редица специфични дейности, свързани със защитата правата на човека посредством договорности между страните-членки с цел изравняване правата на мъжете и жените. Създаден е Ръководен комитет за равенство между мъжете и жените. Антидискриминационната функция е застъпена по специфичен начин в европейската система за защита правата на човека. Чл. 14 осигурява акцесорна защита спрямо другите основни права и свободи в Конвенцията. Защитата срещу дискриминация няма свое собствено приложение – ЕКПЧ обръща повече внимание на самата забрана отколкото на задължения за предприемане на конкретни действия. Показателни в това отношение са разгледаните от органите на СЕ случаи: относно статута на неомъжените жени и извънбрачно родените; относно дискриминацията срещу жените²⁷¹ чрез правилата за емиграция²⁷². Главен елемент от антидискриминационната функция на Института за правата на човека е борбата с принижаването на обществения статус на жените. Установено е, че съвременните реалности водят до случаи на проява на неравнопоставеност, различно третиране и различни решения при аналогични случаи от страна на държавни институции. В момента в СЕ се разглежда нов допълнителен протокол към ЕКПЧ, в който да бъде защитено изрично правото на равенство. Целта е да се подтикнат всички страни-членки към мерки за предотвратяване на дискриминацията към когото и да било и по какъвто и да е признак.

Значими резултати в това направление са постигнати от Комитета за равенство между мъжете и жените. През 1990 г. в рамките на VII Международен колоквиум по ЕКПЧ в Копенхаген, Осло и Лунд беше потвърдено значението на принципа на равенството и забраната на дискриминацията като фундаментални принципи. Беше установено, че обхватът на чл. 14 не отговаря на изискванията за предотвратяване на проблема и КРМЖ излезе със становище, че в ЕКПЧ не съществуват разпоредби, гарантиращи *de jure* и *de facto* равенството между мъжете и жените и подчерта необходимостта от приемане на допълнителен протокол, в който правото на равенство трябва да бъде защитено самостоятелно.

Защитата трябва да се отнесе не към определени групи на обществото, а към всеки отделен индивид. Това ще подпомогне прилагането на ЕКПЧ в по-пълна степен.

Конвенцията може да бъде разгледана като юридически инструмент, допълнен и гарантиран от контролен орган: Европейският съд по правата на човека. В част II на ЕКПЧ се разглежда материята относно Съда, като единен орган по ЕКПЧ, който не може да действа по собствена инициатива и заседава в Страсбург. Учредяването, структурата и юрисдикцията на Съда са уредени в чл. 19-32. Имунитетът и привилегиите на съдиите са уредени в чл. 51. В чл. 34 се дава възможност на всеки отделен гражданин да внесе индивидуална жалба. Има възможност и държава да подаде жалба срещу друга държава за нарушаване на права, защитени от ЕКПЧ. В следващите чл. 35-46 са определени процедурите по разглеждане на конкретните казуси.

Правомощията на Генералния секретар на СЕ и Комитета на министрите по отношение действието на ЕКПЧ върху отделните територии, както и резервите, денонсирането и ратификацията са определени в чл. 52-59. До началото на 2003 г. Съдът е разгледал хиляди жалби срещу всички страни в СЕ. Основни проблеми във връзка с положението на жените се поставят по отношение на дискриминацията при наемане на работа, по-ниското за еднакъв труд, уволнение или съкращение от работа по-

²⁷¹ M arcx v Belgium, 1979.

²⁷² Abdulaziz, Cabaes a Balkndali v the UK, 1985.

ради бременност и др. Не са малко и осъдителните присъди за страните по конвенцията.

През 1998 г. е приет Протокол 11 на ЕКПЧ, с който се създава нов единен постоянен орган по ЕКПЧ – Европейски съд по правата на човека, който е резултат от сливането на двата първоначални контролни органа – Комисията и бившия Съд. От влизане в сила на Конвенцията до ден днешен броят на договарящите се страни се е утроил. Постепенно назрява необходимостта от промяна на утвърдената процедура, поради продължителността ѝ и натрупването на дела. Рационализацията на целия механизъм се извършва с оглед поддържане на високо равнище на защита и осигуряване на по-лесен достъп на отделната личност до него. Съставът на съда е равен на броя на страните-членки, като отпадна задължението страните да предлагат и назначават кандидат от своята националност. В рамките на единния съд действат комитети от по трима съдии, които се произнасят по допустимостта на жалбите. Редовните жалби се разглеждат от отделения от по седем съдии. Съдиите са напълно независими и се избират от Парламентарната асамблея на СЕ.

Правото на подаване на индивидуална жалба е регламентирано в чл. 34 от ЕКПЧ: “Частно оплакване може да подава всяко лице, неправителствена организация или група лица, които твърдят, че са жертва на нарушение... на правата, провъзгласени от ЕКПЧ”. Широката активна легитимация за подаване на жалба изключително много улеснява гражданите на европейските държави. Дава се възможност на всеки отделен индивид, група или неправителствена организация да се жалва срещу действие или бездействие на правителството или орган на държавна власт.

Могат да се защитават индивидуални или групови права. Това е един от революционните моменти на Конвенцията и се преодолява традиционното разбиране, че правата на индивида могат да бъдат защитавани единствено от собствените му държавни институции. Жалба може да бъде подадена от всяко лице без значение от неговата националност, пол или раса. Има установено изискване жалбоподателят да бъде засегнат пряко или непряко от държавни органи или длъжностни лица от страни по Конвенцията.

Правото да се подаде жалба има лице, което е изчерпало всички средства, предвидени в националното законодателство. По този начин е създадена двойна система за защита на правата на човека – на национално и на наднационално ниво. След изчерпване на всички вътрешноправни средства, като условие за допустимост, жалбата трябва да е била подадена до шест месеца след последното решение на компетентен орган по националното законодателство. Жалбата не може да преследва политически цели, да е с пропаганден характер или да е анонимна. Не се разглеждат случаи, които са вече предмет на други международни процедури.

Жалбите се разглеждат от Европейския съд по правата на човека. От създаването си той е имал възможността да даде тълкуване на повечето права, които Конвенцията гарантира. Важна част от съдебната практика заема делата свързани с правото на личен живот и намесата в семейния живот, защитени от чл. 8 на ЕКПЧ²⁷³. С приемането на Протокол 11, Съдът вече осъществява и функциите по изпълнение на решенията си, които до 1998 г. се изпълняваха от Комитета на министрите. КМ запази единствено функциите си по контрол върху изпълнението. Тази съкратена процедура значително облекчи и ускори сроковете за разглеждане на оплакванията.

Компетенцията на Съда стана задължителна във всички държави. Ако същият се произнесе с осъдителна присъда срещу държава-съдоговорителка, тя има задължението да предприеме необходимите мерки за отстраняване на причините за нарушението и неговите последици. Ако вътрешното ѝ законодателство не ѝ позво-

²⁷³ Вж *Hamр Dudgeon case*, judgment of 22 Oct 1981, 45 Publ Eur Court H R 5 /1982/; *M alone case*, judgment of 02 Aug 1984, 82 Publ Eur Court H R 7 /1984/; вж Есетата *Cohen-Jonathan, Shaw, Lester Tom uschat*.

лява пълното заличаване на последиците от нарушението, Съдът може да я осъди да заплати финансово обезщетение на засегнатата страна.

Специализиран орган в рамките на СЕ е Директоратът по правата на човека. Неговият отдел за ревинство поддържа актуална база данни за жените, вземащи активно участие в политическия процес. Всички държави-членки поддържат и предоставят база данни, касаещи броя на жените, заемащи държавни постове; процента на жените на изборни постове на национално, регионално и местно ниво и мерките, създадени, за да улеснят участието на жените в политическия живот. Съществува постоянно действаща мрежа за обучение и тренинг на жените в управленските структури на местно и национално ниво, за обмен на информация между различните женски асоциации, национални сдружения на общини, сдружения по професионален белег и др. Действащите форми на обмен на мнения, споделяне на най-добри практики, сравнителен анализ на законодателството и прилагането му, способността за разширяване на мрежата от жени, участващи в политическия живот на страните-членки; активизиране на женското участие в процеса на вземане на решения; създаването на устойчиви модели на политическо лобиране и активистка позиция на жените в страните-членки.

От изключително значение за СЕ е създаването на действащ механизъм за спиране на насилието над жени и деца и утвърждаване на законодателни инициативи в тази насока. Безспорно значение в тази насока има публикуването на сборник на законовите мерки на страните-членки на СЕ в областта на насилието срещу жени /Том I – Албания – Люксембург; Малта – Великобритания/. Освен наличието на сравнителен правен анализ, така ценен за създаването на законодателство в страните-членки, СЕ е извел и най-добрите практики на стария континент, насочени към решаване на проблемите, свързани с трафика на жени и деца.

След 1979 г. дейността на СЕ за постигане на реално равенство между половете се засили с цел заздравяване на сътрудничеството между европейските страни. Тогава е създаден първия комитет, работещ по проблемите за равенството между мъжете и жените. През 1987 г. е създаден следващия такъв, който разширява функциите си до подпомагане за постигането на истинско равенство между мъжете и жените. Различните методи, които се използват за работа са главно събирането и анализирането на широк спектър от информация /равенство между половете, трафик на хора, домашно насилие, насилие на работното място, джендър интегриране, балансирано участие във вземането на решения, национален механизъм за осигуряването на равенство и др./, което води по-късно до изработването и реализирането на различни проекти за предотвратяване на дискриминацията между половете. В рамките на основната цел на СЕ, а именно “да защитава и допринася за спазването на човешките права във всички страни и да работи за премахването на дискриминацията”, се осъществяват различни дейности в областта на равенството между половете. Те са разделени на две основни групи:

1/ “Човешки права - защита, принос, превенция”. Тук се включват защитаването и допълването на човешките права на жените срещу намесата в свободата и накърняването на достойнството им; и

2/ “Човешки права и демократични практики в ежедневието”. Тук равенството между половете се разглежда като въпрос, който засяга всички сфери на ежедневието на обществото. Набляга се и се набелязват конкретни мерки за гарантиране участието на жените във вземането на важни решения в обществения и политическия живот. Повратна точка в политиката на организацията в областта на равенство между половете се явява Декларацията на КМ от 1988 г. Там се потвърждава, че принципите на равенство между половете е неразделна част от правата на човека и че половата дискриминация се явява пречка за упражняването на човешките свободи. Следвайки тази политика, през 1989 г. Комитетът, занимаващ се с равенството пренасочи дейността си от областта на социалните и икономическите въпроси към

правата на човека, което съвпада с основната дейност на организацията. Основаването на РКРМЖ е следващата важна стъпка в политиката на СЕ за осигуряване на равенството. Той е създаден като междуправителствена структура, отговорна за определяне, стимулиране и провеждане на дейностите на ЕС, допринасящи за равенството между мъжете и жените. Той е и пряко подчинен на Съвета на министрите, от когото получава инструкции и към когото адресира докладите и предложенията си. За членове на РКРМЖ се назначават членове, които се посочват от правителствата на всяка една от държавите-членки. Страни, които не са членове на СЕ могат да изпращат свои наблюдатели в РКРМЖ, които нямат право на глас /например Беларус, Япония, ВАЩ/ след разрешение на КМ. Издигането му в ранг на ръководен комитет повиши важността и правомощията му /включително и правото да създава подчинени на него структури/, както и показа, че равенството между мъжете и жените е приоритет на организацията. В административно отношение РКРМЖ е в структурата на Главния директорат по човешките права и има Секретариат. Инструкциите на Комитета, дадени му от КМ включват:

1. Да следи и да оценява равенството между мъжете и жените;
2. Да провежда проучвания, анализи и оценки; да се противопоставя на национални политики и сдружения; да изготвя съгласувани политически стратегии, мерки и инструменти за прилагането на равенство и при нужда да подготвя и правни такива;
3. Да осигури европейско съдействие между страните-членки във връзка с постигането на истинско равенство между жените и мъжете като задължително условие за демокрация и за стимулиране на дейността, както на национално, така и на ниво на СЕ;
4. Да изготвя бележки към докладите на Главния секретар за постигане на равенство в рамките на секретариата и дейностите на СЕ;
5. Да си сътрудничи с други ръководни комитети за прилагането на различни проекти и да ги насърчава да прилагат на практика стратегиите за джандър интеграцията с идеята за подобряване и развитие на дейностите им, така че да съдействат за постигането на поставените цели;
6. Да подготвя министерските европейски конференции за равенството между жените и мъжете и да осигурява следването на съответните решения на КМ.

Друга дейност на СЕ, насочена към реалното постигане на високата цел, която си е поставил още от самото си създаване, а именно създаването на гаранции за пълноценното участие на жените в съвременния живот, е насърчането и подкрепата на политиката за създаване на национални механизми в страните-членки за осигуряване и гарантиране на равенството между половете. Националният механизъм, освен носител на гаранции за развитие на равенството, за съхранение на човешките права, за уреждане на принципите на формалното равенство, се явява и стратегия за развитие на джандър политиката в страните-членки. Съветът на Европа издаде наръчник с националните механизми за осигуряване на равенство между половете с оглед да се популяризира най-добрите практики и да се насърчат останалите страни-членки, където подобен механизъм все още не е изготвен.

По време на европейската година на езиците специално внимание беше отделено на темата за образованието като предпоставка за пълноценна политика на равенство в Европа. По време на проведения през 2001 г. европейски семинар на тема "Нов социален договор между жените и мъжете: ролята на образованието", Комитетът по образованието и Комитетът за равенство между половете анализираха влиянието на образованието върху джандър баланса в различните държави-членки, а също така предложи на Парламентарната асамблея на СЕ законодателни мерки за решаване на основните проблеми, възпиращи до свободния достъп до образователна инициатива.

Друг акцент в дейността на СЕ през 2001 г. беше проведеният европейски форум "Човешки права на момичетата и младите жени". Форумът целеше да акцентира

вниманието на държавните органи и на нестопанския сектор в страните-членки върху специфичните права на пола, на момичетата и младите жени, особено в страните в преход, където те са негови първи жертви. Форумът завърши със специална декларация, насочена към нуждата от бърза и ефективна позиция по решаването на проблемите на младите момичета и младите жени.

Днес към Парламентарната асамблея на СЕ са създадени 14 парламентарни комитета. С проблеми на защитата правата на жените и свързаните с тях права на детето се занимават Парламентарният комитет по правни въпроси и права на човека /изготвя доклади за защитата на човешките права в Албания, Естония, Румъния, Турция, Молдова, Украйна, България; работи по широк спектър от проблеми заедно с различните НПО, които оказват незаменима помощ по въпроси за половата дискриминация, национални малцинства и защита на правата им, трафик на жени/, Парламентарният комитет по култура и образование /тясно обвързан с Европейската кампания срещу расизма, ксенофобията, антисемитизма и нетолерантността; подготвя доклади за мащабите на образователното ниво в Европа, включващи и материята относно равнопоставеността между половете и достъпа на малцинствата до образование/, Парламентарния комитет по социални, здравни и семейни въпроси /осъществява мониторинг за спазването на ЕХС; призова страните-членки на СЕ, които са и членове на СТО да оказват уважение на основните права на работниците по международни проекти.

Изключително важна е и ролята на независимите неправителствени организации за осъществяване на цялостната дейност на СЕ в областта на защитата на правата на човека и по-специално на жените. Те работят на местно, регионално, национално и международно ниво. През 1952 г. СЕ отбеляза огромното влияние, което те имат и им се даде възможност да придобият консултативен статут. В момента правилата за сътрудничество с НПО се регулират от Резолюция №93/38 на КМ. СЕ си сътрудничи с НПО във всички форми на организационната си структура: КМ, ПА, Конгреса на регионалните и местни власти в Европа, Междуправителствената работна програма и програмата Дейности за развитие и укрепване на демократичната стабилност. За да получи консултативен статут, всяка НПО трябва да отговаря на следните критерии – да е международна и представителна, както географски, така и в сферата си на дейност, с постоянно седалище и структура; да споделя целите на СЕ и да допринася за работата му. В рамките на този диалог и сътрудничество се организират срещи, колоквиуми, семинари; организациите участват като консултанти при изготвянето на проекти и програми на СЕ; допринасят за работата на междуправителствени временни /ad hoc/ комисии; подготвят меморандуми на Генералния секретар; докладват на обществеността за напредъка на проекти на СЕ в тяхната сфера, оказвайки експертна помощ на Съвета. В рамките на всяка една от организациите са съставени специализирани групи, които са занимават с различни проблеми като права на човека, равенство между мъжете и жените, социални права, крайна бедност.

Важно място в системата от актове, приети от СЕ като допълнение на ЕКПЧ, е **Европейската социална харта**. Това е европейски договор, открит за подписване в Торино през 1961 г. и влязъл в сила през 1965 г. ЕСХ защитава основните социални и икономически права. Тя е допълнена от три протокола. Първият от 05. 05. 1988 г. гарантира четири групи нови права.

Вторият от 21. 10. 1991 г. ревизира системата за контрол, а третият от 09.11.1995 г. установява процедурата за колективна жалба. Хартата и нейният Допълнителен протокол от 1988 г. гарантират две групи основни права. Първата група включва правата относно условията на труд – недискриминация в труда; забрана за принудителен труд; профсъюзни права; право на колективно договаряне; право на справедливи условия на труд и справедливо заплащане, включващо право на равно заплащане на мъжете и жените за работа с една и съща стойност; право на профе-

сионална ориентация и професионално обучение; забрана на детския труд под 15-годишна възраст и закрила на младежите между 15 и 18 години; права, свързани с майчинството; равнопоставено отношение към работниците имигранти. Това са правата, чрез които се гарантира свободното и необезпокоявано упражняване на правото на труд на всички хора без разлика в пола. По този начин се постига по-ефективно използване на предоставяната работна сила, което може да доведе до положителни икономически резултати за всяка отделна страна. Равнопоставеността на половете по отношение на условията за работа създава и атмосфера на толерантност, в която по-лесно биха могли да се реализират и останалите трудови и свързаните с тях социални права.

Втората група права, защитени от Хартата са тези, относно социалната хармония. Тя включва – право за опазване на здравето, социално осигуряване, медицинска помощ и социални грижи; право на децата и младежите за защита срещу физическите и морални опасности; право на семействата и отделните им членове на юридическа и социална закрила; право на възрастните хора на социална закрила. Като цяло равнището на социални услуги е основен белег на развитото, демократично и хуманно общество. Предварителната закрила на правата на определени групи от хора, притежаващи особени качества – малолетие, бременност, възраст, инвалидност – е базата, от която се развиват и по-нататък реализират и редица свързани с тях права. Трябва да отбележим, че защитата правата на подрастващите се явява като превантивна мярка за бъдещето на всяка нация.

Израстването на младите и тяхната жизнеспособност и професионализъм са необходими предпоставки за запазването на благоприятна социална атмосфера в съвременното общество.

Системата за контрол по спазване на гореизброените права се основава на доклади, предоставяни ежегодно от договорилите се страни.

След влизане в сила на Допълнителния протокол от 1998 г. Се предвиждат и колективни жалби, депозирани от социалните партньори и някои неправителствени организации пред Европейския комитет за социални права. Той даде възможност за разглеждане на колективни оплаквания за нарушаване на ЕСХ паралелно с текущата процедура на разглеждане на правителствените доклади. Чл. 27 от Хартата определя легитимираните субекти с право на жалба, които са строго определени. Между тях са Международната организация на работодателите, НПО към СЕ /Европейски център на Международния съвет на жените²⁷⁴, Европейски съвет на федерациите на жените чионисти W IZO²⁷⁵, Европейски форум за защита на децата, Европейски институт на омбудсманите, Европейското женско лоби, INTERRIGHTS, Международна федерация за семейно планиране/, Националните организации на профсъюзите и др. Жалбите се разглеждат от ЕКСП, който изпраща доклад до КМ, който от своя страна приема резолюция.

Разширяване на кръга от субекти, които имат активна легитимация за подаване на жалби също представлява нов вид гаранция за пълното и ефективно упражняване на признатите права по хартата. Нещо повече, при условие, че новите субекти освен конкретния личен интерес на засегнатите ще защитават и обществения интерес, тази нова разпоредба се прие изключително положително на международно ниво от всички страни. Често лицата, чиито права са били нарушени не сезират компетентните органи в своя защита. С новата активна легитимация се дава възможност на организациите да застанат на страната на тези, чиито права са нарушени и да доказват с всички средства, с които разполагат своите твърдения. В този случай, ако

²⁷⁴ Европейският център на международния съвет на жените обединява национални женски съвети, работещи за равни права и възможности на жените в обществото.

²⁷⁵ W IZO е съставена от европейски организации, работещи за равни права и възможности на жените и мъжете и борещите се против расизма, ксенофобията и антисемитизма.

и пострадалото лице се присъедини към организацията, личният и обществен интерес ще бъдат еднакво добре и често успешно защитени.

Същите права се разглеждат и в Хартата на ЕС за основните социални права на работниците. Тази харта е политическа декларация, която не съдържа юридически задължения, а приложението ѝ се гарантира от други текстове. Базира се върху Социалната харта на СЕ, както е посочено и в преамбюла ѝ и често се бърка с нея. Процедурите по приложението на двете харти са свършено различни. Докато изпълнението на ЕСХ е посочено в самата нея и средствата за защита на правата се съдържат в нея, приложението на Хартата на ЕС се осъществява чрез директиви на Европейската комисия. ЕСХ за разлика от Хартата на ЕС гарантира социалните права на цялото население, а не само на работниците. По-широкото ѝ приложно поле е резултат и от по-големия брой страни-членки на СЕ.

Приложението на ЕСХ е разширено от Допълнителния протокол от 1988 г. Четирите нови права, включени в него са: право на равни възможности и еднакво отношение в сферата на труда и обучението без дискриминация по полов признак /чл. 1/; право на информация и допитване /чл. 2/; правото на участие при определянето и подобряването на условията на труд и на работна среда /чл. 3/; право на възрастните хора да получават социална защита/чл. 4/. В условията на все по-засилваща се европейска интеграция на всички страни от стария континент, се променя и съдържанието на правата, които се защитават и гарантират. Новите права, посочени по-горе, изразяват непрестанния стремеж на европейците за все по-пълната правна регламентация на отношенията в съвременното общество в области като равнопоставеност между половете, права на работниците, социално дело и право на достъп до информация. Определянето на тези права и регламентирането им има и друга производна функция в следната насока: не всички страни на стария континент се намират на еднакъв стадий от обществено-икономическото си развитие и тези разлики предполагат различни правни механизми за регламентация на различни обществени отношения. За някои тепърва предстои преходът към пазарна икономика и устойчиво гражданско общество, други имат вече десетилетна история и утвърдени модели на политическо, икономическо и социално развитие. Чрез регламентацията на тези права, от една страна, се отговаря на вече възникнала необходимост за някои държави от конкретната им уредба, а от друга страна, се дава правен израз и защита на започващи да се развиват тепърва отношения в дадена област за други страни. По-рядко, но е възможен и процеса на влияние върху обществените отношения на западноевропейските страни от по-слабо развитите централноевропейски и източноевропейски страни.

След ревизията на Хартата, в сила от 01.07.1999 г., тя стана единен инструмент за защита на правата, уредени от нея и Допълнителния протокол от 1988 г. С тази ревизия се увеличават минимално гарантираните социални и трудови права от първоначалния текст на ЕСХ. Увеличава се минималната възраст за наемане на работа в опасни и нездравословни професии от 16 на 18 години. Увеличава се платеният годишен отпуск от 2 на 4 седмици.

Отпускът по майчинство от 12 стана 14 седмици. Според чл. 8 § 2 периодът, през който не може да се връчва уведомление за уволнение на жена започва от момента, в който тя съобщи на работодателя си за своята бременност до края на отпуска ѝ по майчинство. Този член бе променен и специалната му закрила е само за работещи жени във връзка с майчинството им. Това е следствие от принципа на равенство между мъжете и жените. Също така в него се регламентира наемането за нощна работа на бременни жени, жени в периода непосредствено след раждане и жени-кърмачки, както и забранява наемането на такива жени за подземна работа в мините и за друга опасна, нездравословна и тежка физическа работа.

Чл. 26 от ЕСХ дава уредбата на правото на работно на зачитане на достойнството по време на труд. Той изисква съдействие от страна на държавните органи за осъзнаване, ин-

формиране и предотвратяване на сексуален тормоз или друго предизвикателно действие срещу работниците. В следващия член се регламентират правата на работниците със семейни задължения да имат равни възможности и да бъдат третирани равностойно. Целта е да се вземат специални мерки, за да се улесни запазването и връщането на работа след отсъствие поради семейни задължения към децата.

Изпълнението на задълженията по Хартата е предмет на международен контрол. Той се основава върху националните доклади, които страните предоставят периодично /чл. 21/. Коригиращият протокол от 1991 г. е приет, за да подобри контролната система на ЕСХ. Той изяснява компетенциите на Правителствения комитет и на Европейския комитет за социални права. ЕКСП е съставен от независими експерти по въпросите на ЕСХ и е компетентен от юридическа гледна точка да определя съвместимостта на националните законодателства със задълженията, произтичащи от Хартата. На второ място, Торинският протокол, подобрява процедурата за консултации с неправителствените организации, работодателите и синдикатите. Съгласно чл. 6 на Протокола, Парламентарната асамблея не изпълнява повече ролята на контролен орган.

В процедурата за контрол участват следните органи:

- Европейски комитет за социални права – съставен от девет независими експерти, избрани от КМ и подпомагани от един наблюдател на МОТ. Той разглежда докладите на страните и дава юридическа оценка за изпълнение на поетите задължения;

- Правителствен комитет – съставен от представители на страните-участници в ЕСХ, който се подпомага от наблюдатели на европейски синдикални организации;

- Комитет на министрите – приема резолюции в края на всеки контролен цикъл и издава препоръки при необходимост за привеждане на националното законодателство в съответствие с хартата.

ЕСХ е важен документ при защита на основните социални права и свободи, деклариран във ВДПЧ, ЕКПЧ и другите международни документи в областта. Като съществен елемент от защитата на правата на жените се явяват някои конкретни разпоредби на хартата. Чл. 3, § 3 гласи, че за да се осигури ефективното упражняване на правото на справедливо възнаграждение, договарящите се страни се задължават да признаят правото на мъжете и жените на равно заплащане за равен труд. Това право трябва изрично да се подчертае в националните законодателства. Те трябва да включат текст, който да постановява, чи всички клаузи на трудовите договори или колективните споразумения, които нарушават принципа на равно заплащане, са нищожни и съдът да има правото да ги анулира.

Работниците трябва да бъдат защитени от закона срещу репресии от работодателите, когато настояват за равно заплащане – включително и забрана за уволнение поради тази причина. Също така трябва да бъдат предвидени санкции за работодателя.

Чл. 1 от **Допълнителния протокол от 1988 г.** урежда правото на равни шансове и еднакво отношение в сферата на труда без дискриминация на половете. С тази цел страните се задължават да признаят това право, като насърчат неговото приложение в следните области – достъп до работа, защита от уволнение, професионално реинтегриране, професионално обучение и преквалифициране, условия за наемане на работа и условия на труд, заплащане, професионална кариера, включително повишение. С приемането на тази норма, договарящите се страни се задължават да запишат в законодателствата си въпросните права, да вземат юридически мерки за гарантиране на тяхната ефективност и да дефинират, афишират и прилагат активна политика за тази цел. Работниците от всички страни трябва да имат законово право да се обръщат към съд или друг компетентен орган. Друго важно изискване е да се предвиди нищожност на всяка клауза, която противоречи на принципа на недискриминация, като съдилищата трябва да имат правомощието за контрол. Зако-

нотателството трябва да предвиди при възникване на такъв съдебен спор компетентността на съда да провъзгласи тази възможност егда от nes /срещу всички/. Профсъюзите трябва да имат независимото право на иск да предизвикат съдебен процес и да се явяват като страна по индивидуални спорове. Законодателството трябва да осигурява подходяща защита срещу дискриминация. То трябва да съдържа възможности за възстановяване на положението и за компенсация на финансови загуби, както и други санкции за работодателя. Въз основа на тези разпоредби на Хартата, държавите трябва да вземат необходимите мерки за конкретното привеждане на вътрешното си законодателство спрямо нея.

През последните двадесет години СЕ се ориентира към приемането на документи, които са насочени главно към предотвратяване на нарушения в сферата на правата на човека. През 1987 г. е приета **Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията и на нечовешкото или унижително отношение или насилие**. Тя представлява най-вече отговор на необходимостта от вписване на конкретна забрана за действия, вече залегнали в чл. 3 на ЕКПЧ. Контролният механизъм, намерил място в Конвенцията, почива на система от посещения - редовни или инцидентни /ad hoc/ във всички места, където местните власти са настанили лица лишени от свобода /затвори, исправителни домове, психиатрични болници, полицейски участъци и др. /. Съблюдаването на правата на задържаните и изискването за минимално осигурени условия на живот са основни изисквания и задължения за страните-съдоговорителки по тази Конвенция.

Чрез КПИ са защитени директно и редица права на жените, когато същите са застрашени или нарушени при условията на задържане. Комитетът, създаден по Конвенцията може да посети всяко място безпрепятствено, като предварително уведоми всяка страна за това свое намерение, без да уточнява срок. Съставеният след посещението доклад е отправна точка за диалог със съответната държава, с цел откриване на пътища и средства за постигане на приемливи норми на поведение спрямо лицата, лишени от свобода.

През 1998 г. бе приета и **Рамковата конвенция за защита на националните малцинства**, чиято генерална цел е да осигури на лицата, принадлежащи към малцинства, пълно и ефективно равенство, както и условия, позволяващи им да съхраняват и изразяват своята идентичност, в условията на спазване върховенството на закона, териториалната цялост и националния суверенитет. Принципите, залегнали при създаването на РК са: недискриминация; осъществяване на пълно и ефективно равенство между националните малцинства и мнозинството; участие в икономическия, културния и обществения живот, както и равен достъп до участие в обществените дела; свобода на образованието и други. Чрез тази Конвенция се определят, гарантират и защитават правата на групи от хора, които се обособяват на основата на своята религия, език, традиции и културно наследство. Жените, като част от националните малцинства, също получават чрез тази Конвенция допълнителна защита на своите основни и неотменими права. РКЗНМ разглежда преди всичко равноправието и по-точно равноправието пред закона, като страните се ангажират да предприемат, ако е необходимо, позитивни мерки. Спазването на поетите задължения се осигурява от КМ.

Основните принципи, върху които се основава дейността на СЕ в областта на правата на жените са недискриминация и равенство. Всички действия на СЕ на тази плоскост са насочени към развитието на плуралистична демокрация, върховенство на закона и правата на човешката личност. Дискриминацията като отношение води до създаване на атмосфера на нетърпимост, която неизменно води до неравностойно, дори унижително отношение и се свързва най-вече с ярки прояви на насилие. Равенството като признак на осъзнато необходимо отношение в живота на хората се явява сигурна гаранция за по-толерантно развитие на тесните им взаимовръзки за в бъдеще. Определянето и прилагането на дейностите на СЕ в тази област се извър-

шва основно от Управителния комитет за равенство между мъжете и жените. Той проявява широкомащабна активност на международно ниво: извършва сравнителни изследвания на положението на жените, публикува информация по въпроси, свързани с равенството; издирва и предлага начини за борба срещу неравнопоставеността между половете; организира семинари и министерски конференции. Освен дейността си в полза на равноправното участие на мъже и жени във всички равнища на обществения живот, Комитетът се посвещава и на други цели: включване на въпроса за равенството във всички програми и дейности на СЕ; позитивни действия в областта на равенството; защита на жени и девойки от насилие; борба срещу използването на човешки същества за сексуална експлоатация. Изобщо с оглед на всичко, споменато досега за предприетите от СЕ дейности по защита на правата на жените, можем да кажем, че системата, която е изградена и функционира повече от петдесет години е постигнала забележителни успехи в тази област. Свидетелство за ефективността ѝ е постоянното ѝ обновяване, рационализиране и разширяване, което неминуемо води до установяването на позитивни практики и подобряване условията на живот и реализация на жените в днешното европейско общество.